

Голові спеціалізованої вченої ради
PhD 15032
Запорізького національного університету
доктору філологічних наук, професору,
професору кафедри англійської філології та
лінгводидактики
Веремчуку Ельдару Олександровичу

Відгук

Офіційного опонента **Бігунової Наталі Олександрівни**, доктора філологічних наук, професора, завідувачки кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, про дисертацію **Юрія Григоровича Полежаєва «Когнітивний і комунікативно-прагматичний аспекти фразеологізмів австралійського варіанта англійської мови»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки. (Запоріжжя, 2026)

1. Актуальність дисертаційного дослідження. Фразеологія будь-якої мови відбиває особливості мислення, пізнання та світосприйняття народу – носія цієї мови, його культурні цінності. Фразеологічні утворення, особливо ідіоматичні структури як результат відображення життя і діяльності людей та їхнього ставлення до світу мають ціннісну установку, віддзеркалюють уявлення про добро і зло, любов і ненависть, гарне і погане і т.і. Отже, аналіз фразеологізмів дозволяє досягнути специфіку етнічного світобачення, механізми формування мовної та культурної ідентичності, виявити культурні конотації, які фразеологізми вносять до дискурсу. Особливого значення набуває проблема фразеологічної варіантності, оскільки в міру ускладнення загальної побудови мовної одиниці відповідно збільшується й різноманітність типів її варіювання. Відтак, нагальною є потреба визначення чинників і лінгвальних механізмів формування фразеологічної системи етносу, що обумовлюють комунікативно-прагматичний потенціал фразеологізмів.

Актуальність дисертаційного дослідження Юрія Григоровича Полежаєва визначається увагою сучасної лінгвістики до мовної особистості, мови як віддзеркалення культури, мовної картини світу, закодованої у фразеологічній системі мови. Актуальність дослідження також обумовлена недостатньою вивченістю та спорадичною розробленістю проблем структури, варіювання,

семантики та прагматики фразеологізмів, джерел і шляхів формування та експресивізації цих одиниць.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Об'єктом наукової розвідки слугує фразеологія австралійського національного варіанта англійської мови, а *предметом* – когнітивні моделі формування й комунікативно-прагматичні функції фразеологізмів.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні когнітивних механізмів формування й комунікативно-прагматичних властивостей фразеологізмів австралійського варіанта англійської мови. Всі передбачувані *завдання* знайшли належне обґрунтування, розгляд та аналіз у чотирьох розділах дисертації, а також набули осмислення та інтерпретації у висновках до розділів та у загальних висновках.

Для написання повноцінного оригінального дослідження Ю.Г. Полежаєв створює сучасну теоретико-методологічну базу, куди залучає праці українських та зарубіжних учених з проблем прагматичної, когнітивної та комунікативної лінгвістики, лінгвокультурології, фразеології англійської мови. Серед загальнонаукових *методів* в роботі використано гіпотетико-дедуктивний метод, метод порівняння, аналізу й синтезу, індукції. Спеціальними лінгвістичними методами, використаними в дисертації, є метод суцільної вибірки, етимологічний аналіз, метод кореляції історико-культурних та лінгвальних фактів, метод концептуального моделювання, контекстологічний та функційний аналіз.

3. Наукова новизна одержаних результатів.

Наукова новизна дисертаційного дослідження Ю.Г. Полежаєва очевидна і полягає в аргументації необхідності комплексного аналізу фразеологізмів, який поєднує традиційний системний опис структурно-семантичних характеристик із вивченням їх когнітивних і комунікативно-прагматичних особливостей. У розвідці вперше з'ясовано чинники, джерела й шляхи формування фразеології австралійського національного варіанта англійської мови; проаналізовано специфіку різнорівневих засобів експресивізації фразеологічних одиниць. Важливим і новим є доведення того, що концептуальні моделі, які становлять

основу формування фразеологізмів, впливають на структуру, семантику й комунікативно-прагматичний потенціал фразеологізмів. Наукове новаторство даної роботи полягає і у розкритті полідискурсивного характеру фразеологізмів та обґрунтуванні їх комунікативно-прагматичної ролі у спілкуванні носіїв австралійського варіанту англійської мови.

Структура роботи може бути повністю схвалена як така, що логічно підпорядковується поставленій меті, композиція розділів відповідає послідовності конкретних завдань, що вирішуються.

Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів та висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел та списку умовних скорочень і позначень. Загальний обсяг дисертації становить 212 сторінок, із них 180 – основного тексту. Список використаних джерел містить 352 позиції, із них 178 позицій – джерела іноземними мовами, 40 лексикографічних джерел. Список джерел ілюстративного матеріалу містить 67 найменувань.

У тексті дисертації відсутні порушення академічної доброчесності.

У **першому розділі** «Загальнотеоретичні проблеми дослідження фразеології» Ю.Г. Полєжаєв систематизує можливості та обмеження наявних підходів й напрямків вивчення фразеології і доходить висновку про те, що найперспективнішим є поліаспектне дослідження фразеології, яке забезпечує комплексний аналіз фразеологізмів, встановлення закономірностей їх формування та історичної динаміки, умов, чинників та механізмів ускладнення та варіювання. Проте, найбільше до розкриття закономірностей людського мислення, формування асоціацій, співвідношення універсального й специфічного в мовних картинах світу наближає лінгвокогнітивний підхід, на який найбільше покладається здобувач.

Зауважимо, що найбільшим плюсом теоретичного розділу є його концептуальність для розвідки загалом. Основні його положення втілюються в кожному наступному розділі, уведені до аналізу поняття та моделі ефективно використовуються в практичних розділах, «працюючи» на відмінний результат.

Другий розділ дисертації «Методика й методологія комплексного дослідження фразеології в англійській мові Австралії» присвячено розробці та

обґрунтуванню термінологічного апарату дослідження, критеріїв відбору матеріалу, поетапної процедури комплексного вивчення фразеології австралійського варіанта англійської мови. Обґрунтовано вибір загальних та історичних національних словників джерельною базою дослідження (С. 52 – 56). Оскільки фразеологізми реалізують свій потенціал у конкретних комунікативних ситуаціях, джерельну базу дослідження доповнено даними з сучасних масмедійних, художніх і наукових джерел. Розроблено переконливий алгоритм дослідження: розкриття чинників і лінгвальних механізмів формування фразеологічної системи австралійського варіанта англійської мови (С. 56 – 64) з подальшою інтерпретацією фразеології крізь призму світосприйняття австралійців (С. 64 – 68) та аналізом комунікативно-прагматичного потенціалу фразеологічних одиниць (С. 69 – 74).

У **третьому розділі** «Чинники й мовні механізми формування австралійських фразеологізмів» здійснено аналіз джерел і чинників формування фразеологічних одиниць в англійській мові Австралії, з'ясовано способи їх утворення, проаналізовано структурні й семантичні особливості фразеологізмів.

Плідним виявився аналіз чинників, які обумовили своєрідність австралійського лексикону, до яких автор слушно відносить соціальну приналежність перших поселенців, особливості історії країни, мультикультурний характер суспільства. Цікавим вважаю спостереження дисертанта про те, що представникам інших лінгвокультур складно сприймати австралійські фразеологізми, які набули специфічних рис, яскравої образності, гумору завдяки жаргону таких верств суспільства, як британські в'язні, австралійські бушмени, золотошукачі, стригалі овець, блукачі, безробітні. Наведені в розділі приклади свідчать про те, що фразеологізми відбивають професійну комунікацію в різних сферах соціальної діяльності: промисловості, культурі, політиці, спорті (С. 77 – 90).

На слушну думку дослідника, розвиток фразеологічного складу англійської мови в Австралії виявляє чотири тенденції: до вираження відмінних значень різними формами; до вираження однакових чи близьких значень однією

формою; до вживання експресивніших форм; до економії мовних засобів. Наявність цих тенденцій унаочнена переконливими прикладами (С. 90 – 93).

Здійснений в роботі аналіз мовних механізмів фраземотворення доводить, що більшість аналізованих фразеологізмів утворено шляхом первинної фразеологізації, а вторинна фразеологізація визнана одиничною (С. 97 – 99). Аналіз лексичної та граматичної варіативності фразеологічних одиниць переконує в тому, що найпродуктивнішою є лексична варіативність, яка досягається субституцією ядрового складника, субституцією залежного складника, елімінацією або додаванням складників, які легко відтворюються з пам'яті (С. 99 – 103). Здобутком цього розділу є і детальний аналіз структурного розмаїття фразеологізмів австралійського варіанта англійської мови: з огляду на кількість складників, за частиною мови ядрового складника (С. 103 – 106).

Особливу цінність даного розділу становить виокремлення трьох фрагментів дійсності, в межах яких формуються денотативні значення фразеологізмів австралійського варіанта англійської мови: людина, простір, природа. Розроблена детальна класифікація семантичних груп фразеологізмів на позначення рис характеру і поведінки, соціальних відносин, просторових відносин та природних умов (С.106 – 113). Матеріал унаочнюють не тільки численні показові приклади, а й схеми (С.106 та 112).

Виявленню специфіки світосприйняття носіїв австралійської англійської найбільшою мірою сприяв ідеографічний опис фразеологічного простору фразеологізмів (С. 113 – 122). Складено власну типологію зооморфних, флористичних, антропоморфних, артефактних, орієнтаційних, акціонально-кінетичних, акціонально-просторових та інших метафор, що створюють яскраві образи австралійського середовища в географічному й соціально-культурному аспектах. Ю.Г. Полежаєв доходить висновку про те, що досліджені фразеологізми віддзеркалюють ключові австралійські цінності: надійність, чесність, порядність, невибагливість, взаємодопомогу, працьовитість, повагу до інших (С.). Отже, дисертація переконливо доводить, що фразеологія виконує не лише комунікативну, а й когнітивно-культурну функцію, вона є засобом

осмислення життєвого досвіду, оцінювання поведінки, відносин, формування соціальних норм.

Новизна цих положень є беззаперечною.

У заключному **четвертому розділі** «Фразеологія австралійського варіанта англійської мови в аспекті мисленнєвої та мовленнєвої діяльності» визначено когнітивний потенціал австралійських фразеологізмів, виявлено когнітивні моделі їх формування, розкрито полідискурсивний характер фразеологізмів, описано засоби їх експресивізації та роль в комунікації.

Виокремлені метонімічні та метафоричні моделі систематизовано в домени та образи-схеми (С. 123 – 141). Наведені приклади та їх інтерпретація переконливо доводять, що метафори й метонімії забезпечують виразну образність і конотативну ємність фразеологізмів. Цікавим і оригінальним вважаю і окреслення фонетичних засобів реалізації комунікативно-прагматичного потенціалу фразеологізмів (С. 142 – 150).

Схвалення заслуговує й визначення словотвірних показників експресивності фразеологізмів: скорочення, афіксацію й редуплікацію, окреслено тенденції їх використання (С. 151 – 153). Безперечно, вибір когнітивних моделей фраземотворення корелює з особливостями історико-культурного контексту.

Уживання певних лексико-семантичних та граматичних засобів фразеологізмів у наведених контекстах з різних типів дискурсів віддзеркалює прагматичні наміри, які австралійці в такий спосіб успішно реалізують: справити враження на співрозмовника, стимулювати солідарізацію оцінок чи суджень, а також у гумористичній формі привернути увагу до конкретних властивостей об'єкта мовлення. Новизна цих положень є беззаперечною.

Висновки, що наведено до кожного розділу, відображають основні результати наукової праці на кожному етапі розвідки. Узагальнююча частина дисертації повністю узгоджена з визначеними у вступі метою та завданнями. Вона віддзеркалює теоретичні доробки та найбільш вагомі практичні результати комплексного дослідження австралійських фразеологізмів.

Слід наголосити на достатньо високому науковому стилі викладеного матеріалу дослідження, грамотній українській мові, коректно сформульованих висновках до розділів, доцільних та зручних скороченнях, влучному використанні термінів із детальним з'ясуванням їх сутності.

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих публікаціях, зарахованих за темою дисертації.

Основні положення та результати дослідження пройшли надійну апробацію на десяти міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях (2020-2024 рр.).

Теоретичні і практичні результати дослідження дисертант виклав у п'ятнадцяти публікаціях, чотири з яких опубліковано у фахових виданнях України, одну статтю опубліковано у закордонному періодичному виданні (WoS) та десять тез – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Загальний обсяг публікацій сягає 5,83 друкованих аркушів.

5. Практичне значення одержаних результатів.

Проведене Ю.Г. Полежаєвим дослідження уможливило отримання результатів, які вважаємо певним внеском в такі галузі лінгвістики, як прагматика, комунікативна лінгвістика, когнітивна лінгвістика, лінгвокультурологія, етнопсихолінгвістика, регіоналістика.

Безперечно, розвідка Ю.Г. Полежаєва має практичну цінність, оскільки надає методологічну базу для різноаспектного аналізу формування й функціонування фразеологізмів, що знайде утілення у викладанні курсів з загального мовознавства (розділи «Мова і культура», «Мова і мислення», «Мова і мовлення», «Мова як семіотична система»), «Лексикологія» (розділ «Фразеологія»), «Стилістика англійської мови», а також спецкурсів з лінгвокультурології, лінгвокогнітології, лінгвопрагматики, комунікативістики і дискурсології. Результати роботи прислужаться в практиці когнітивного моделювання та при створенні навчально-методичних посібників для здобувачів філологічних спеціальностей.

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації.

Як і будь-яке глибоке, інноваційне дослідження, подана до захисту робота дає підстави для роздумів і дозволяє висловити деякі побажання на майбутнє щодо поліпшення оформлення результатів наукового пошуку:

1. Одиницею аналізу обрані такі фразеологічні одиниці як *ідіоми, колокації* та *фразеологічні варіанти*. До авторської картотеки не включено *фразові дієслова* та *паремії*, хоча їх вважають частиною фразеологічної підсистеми мови. Як дисертант може пояснити такий вибір?

2. Величезну увагу в роботі приділено емоційно-експресивній стороні австралійських фразеологізмів, відтак в роботі активно вживаються терміни *експресивність, афективність, емоційність* (див. наприклад, С. 163: «Афективність ФО забезпечується й лексичними експлікаторами емоційності»). Постає питання: чи вважає дисертант ці поняття синонімічними?

3. Не викликає жодних сумнівів той факт, що уживання фразеологізмів у конкретних комунікативних ситуаціях сприяє реалізації певних кооперативних стратегій. В дисертації є чимало прикладів, які переконливо ілюструють цю тезу. Вважаю, що варто було б додати окремий підрозділ щодо комунікативних стратегій мовців, які вживають фразеологізми: «інтеграції, позитивного іміджу, регуляції конфлікту, соціальної диференціації, експресивізації», перелічених у Висновках роботи (С.180). Очевидно, це є однією з перспектив подальшого дослідження.

Висловлені зауваження та рекомендації жодним чином не стосуються основного змісту дисертації та не знижують її загальної високої оцінки. Позиції та переконання автора мають право на відстоювання під час захисту дисертації.

7. Загальна оцінка дисертації.

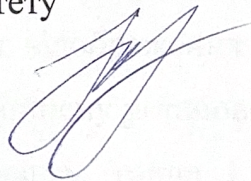
Зроблені зауваження та рекомендації не зменшують загальної позитивної оцінки дисертації, вони не стосуються змісту основних положень дослідження і не ставлять під сумнів достовірність отриманих результатів та сформульованих теоретичних висновків, які мають суттєве значення для подальшого розвитку лінгвістики.

Усе це дає підстави для загального висновку про те, що дисертація «Когнітивний і комунікативно-прагматичний аспекти фразеологізмів

австралійського варіанта англійської мови» є завершеним, самостійним дослідженням актуальної проблеми сучасного мовознавства, яке відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №431 від 21.03.22р.), а її автор **Юрій Григорович Полежаєв** заслуговує надання ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, професор,
завідувачка кафедри теоретичної
та прикладної фонетики англійської мови
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова

Наталя БІГУНОВА